

A Sopronkőhidai Fegyház története — az orvos szemével

A múlt század második felében a meglévő büntetésvégrehajtási intézetek befogadóképessége már nem tette lehetővé, hogy a jelentősen emelkedő bűnözés mellett a törvényes végrehajtási feltételeket biztosítani lehessen. Ez a probléma különösen a fegyházbüntetések esetében vált égetővé. A fegyházintézetek befogadóképességének korlátozott volta miatt — a törvényekkel ellentétben — a fegyházbüntetéseket gyakran megyei börtönökben, törvényszéki fegyházakban hajtották végre.

1884-ben egy királyi rendelet és egy országgyűlési törvénycikk új fegyházintézet létrehozását határozta el. Egyetlen kikötés az volt, hogy az építkezés a Dunántúlon történjék, mivel a hiány itt volt a legérezhetőbb.

A minisztérium pályázatára több ajánlat is érkezett, köztük kettő Sopronból. A város a Kuruc-dombot ajánlotta, míg az Offermann és társa cég a cukorgyár régi épületét Sopronkőhidán. Az elbírálással megbízott dr. László Zsigmond miniszteri tanácsos ez utóbbit választotta. A cukorgyár 56 ezer, a négy parcella szántóföld pedig 4677 koronába került.

Az intézet tervének elkészítésével Wágner Gyula műépítész bízta meg, aki korábban több fogházat, a szegedi királyi területi börtönt és a budapesti királyi országos gyűjtőfogházat is tervezte. A kivitelezés felett a Soproni Királyi Ügyészség gyakorolt felügyeletet.

A tervezett munkálatokra — mintegy 600 ezer korona költségvetéssel — Schneider Márton soproni építőmester kapott megbízást. 1884. július 13-án kezdődött és 1886. augusztus 31-én fejeződött be a hatalmas munka. Novemberben már rendeltetésszerűen üzemelt az intézet.

A H alakú lakóépület korának színvonalán kifejezetten modernnek számított. Valamennyi helyiségben villanyvilágítás és központi fűtés volt. Nem műszaki, hanem rossz értelemben vett takarékosági oka volt a későbbi évtizedekben kifogásolt elégtelen fűtésnek.

Az órzési, munkáltatási és egyéb kiszolgáló létesítmények után elkészült a 70 embert befogadni képes kórházépület is. A korabeli leírások szerint tágas, napos, kényelmes volt a kórház. Négy nagy kórteremből, pár kisebb elkülönítő helyiségből állt. Kórtermenként egy-egy fegyenc segített az ápolásban. Két kulcsos őr látta el a biztonsági feladatokat.

Már induláskor állandó orvosa volt a kórháznak, neve sajnos elmerült a feledés homályában. Következtetni tudunk a hivatásos ápolói személyzetre, de pontos létszámot, neveket nem sikerült felkutatni.

Az intézet működésének első éveiben az orvosi ellátás rendkívül kezdetleges lehetett. A befogadott elítéltek 4,31%-a halt meg az első évben, és a szabadulást az elítélteknek pusztán kétharmada érte meg.

Ebből a korból egyetlen jelentősebb dokumentum maradt fenn: Zsobrovszky Endre fegyházintézet-igazgató 1925-ben megkezdett, de be nem fejezett kéz-

irata az intézetről. Az irat fennmaradását dr. Stráner Ernő nyugalmazott királyi ezredesnek, a fegyintézet volt igazgatójának köszönhetjük, aki az irattár 1945. évi leégése előtt a leírást magához vette, majd 1975-ben a Sopronkőhidai Fegyház rendelkezésére bocsátotta.

Az egészségügyi ellátásra vonatkozó legrégebbi adat dr. Stráner Gyula 1904-ben írt jelentése, mely jelentős javulást mutat a kezdeti statisztikai adatokhoz képest. 646 elítéltekből 360-at vizsgáltak meg, ebből a gyógykezelés hatására 339 meggyógyult, és csak 6 halt meg.

A legközelebbi írásos emlék két, kézzel írt füzet 1913-ból „Jegyzék a gyógyszerek készítéséről és használatáról” címmel. Szerzője ismeretlen. A kézirat végén feljegyzett imából arra következtethetünk, hogy valamilyen főbenjáró bűnben elmarasztalt fegyenc munkája lehet, mivel az imában ismételtén bocsánatot kér bűnéért.

A leírt gyógyszerek alkalmazási területe megdöbbenően széles körű. Fájdalomcsillapítók, szívszerek, bőrgyógyászati, szemészeti szerek, gyomorfekélyre javallt cseppek egyaránt megtalálhatók a jegyzékben. Egyes receptek utalnak a felíró orvosra (pl. dr. Steinertől származó morphiumos gyomorcseppek), mások a beteg nevét jelölik meg (pl. Mikó részére kiírt cinkrázó vagy Sztójka részére összeállított lábizzadás elleni krómsav).

A vérköpésre javasolt készítmények gyakorisága nagyszámú tébécéfertőzésre enged következtetni. Ez az adat egybevág a kor általánosan ismert közegészségügyi statisztikájával. Szintén a gyógyszerészeti jegyzőkből következtethetünk a rühesség és a tetvesség mindennaposágára.

Intézetünk történetének következő fontos dátuma: 1921. Ekkor az Igazságügyi Minisztérium elrendelte az intézet kiürítését, mivel a trianoni békeszerződés értelmében Sopron és környéke Ausztriához került volna. Az emlékezetes népszavazás gátat vetett Sopron elszakításának, de az intézet csupán 1928-ban kezdett újra működni. Aztán elrendelték a szigorított dologház intézményét, melyben a férfiakat illetően Sopronkőhidának jutott a végrehajtói szerep. Általában 400-500 fő töltötte itt szabadságvesztés-büntetését.

E korszak emlékeit illetően adatközlőim elbeszélésére kellett hagyatkoznom. Hármójuk közel fél évszázados élményei alapján tudtuk összeállítani azt a sajnos elég kevés konkrétumot tartalmazó képet, amely az intézet egészségügyi ellátását jellemezte. Hálából fáradozásukért megérdemlik, hogy nevüket megőrizze az emlékezet. Nagy Károly nyugalmazott bv. főtörzsőrmester 1934-től, Harcz Gáspár nyugalmazott bv. főtörzsőrmester 1938-tól teljesített fegyőrként szolgálatot Sopronkőhidán. Geiszbühl Mátyás nyugalmazott fertőrákosi plébános pedig 1938-tól 1950-ig állt katolikus lelkészként a fegyház szolgálatában századosi ki nevezéssel.*

Az 1930-as évek közepén dr. Szilvási Gyula volt a fegyintézet orvosa. Az emlékek szerint nyugdíjasként látta el teendőit, hetente több alkalommal kijárt vizitert tartani. Utasítása alapján Molnár József és Németh András egészségügyi örök irányították a kórházi munkát, amelyben elítélt ápolók is segítettek.

Szilvási főorvost dr. Takács kórboncnok követte, aki már főállásban látta el a börtönorvosi tiszteket. Munkáját rendkívül odaadóan végezte, az intézetben elhaltakat saját maga boncolta fel a rabtemetőnél levő halottasházban. 1939-ben

* Aranyimás nyugalmazott plébánosként ma is egyházi szolgálatot teljesít Fertőrákosen. Emlékeit kézirat formájában a Soproni Levéltárnak adományozta. Ennek méltó feldolgozása sürgető, történetre váró feladat lenne. Órá különösen sokszor hivatkozom az 1944 decemberétől kezdődő időszakban.

költözött el Sopronból. Egyébiránt hullamérgezésben halt meg. Távozása után felszámolták a hullaházat.

1939-től rövid ideig dr. Walter Károly soproni körzetorvos volt az intézet élén, majd dr. Varvasovszky János ideg-elmegyógyász szakorvos nyerte el pályázat útján a fegyintézet orvosi állását. 1945-től 1951-ig már csak másodállásban látta el feladatát.

Az elítélteket, tekintettel a kb. 700 fős létszámra, kényelmesen el lehetett helyezni. Befogadásukkor orvosi vizsgálaton nem estek át, de a tetvesség veszélye miatt mindenkit szőrtelenítettek, a ruhákat pedig fertőtlenítették. (Minden ruhadarabba be volt varrva az elítélt száma, és később mindenki csak a saját ruháját és ágyneműjét használhatta!) A központi mosoda hetente egyszer biztosította a ruhacserét.

Az ételmezés minőségében szegényes (húst csak hetenként egyszer kaptak), de mennyiségben bőséges volt, elégnek bizonyult a gyakran igen nehéz fizikai munka elvégzéséhez. Ebben az időben vált szokássá, hogy a legyengült betegek a napi étrend mellé két deciliter bort is kaptak állapotuk javítására. A kórháznak külön konyhája volt, így garantálni tudták az orvos által előírt egyéni étrendet, valamint a javasolt kalóriadús étkezést.

Idegentest-nyelés, egyéb ma közismert önkárosítás tömegével fordult elő. Műtetre csak nagyon indokolt esetben került sor. Heveny hasi katasztrófa esetén a soproni kórházban, kevésbé sürgős esetben a Budapesti Gyűjtőfogház égisze alatt működő rakókórházban.

Külön megemlékezést érdemel a fogászati ellátás, melynek hőskora erre az időszakra esik. Egy Schwimmel nevű fogtechnikus előbb három, majd 1939-től kb. öt év szigorított dolgházás büntetését töltötte az intézetben. Hazulról bekért szerszámaival dolgozott a kórház épületének egy külön erre a célra kijelölt helyiségében. Foghúzáson kívül fogpótlásokat is készített. Az elítélteken kívül alkalmasan ellátta a hozzá forduló öröket is.

A fegyintézet orvosai különös figyelmet fordítottak a közegészségügyi-járványügyi helyzetre. Nagy erővel folyt a rágcáslok és élősdiak elleni küzdelem, valamint az ételmezés-higiénia fejlesztése. Nagyrészt ennek köszönhető, hogy adatközlőim nem emlékeznek számottevő járványra vagy ételmérgezésre.

A betegellátásban időnként rab orvosok is segédkeztek. Egyikük, aki a háború kezdeti éveiben tiltott magzatelhajtás büntetése miatt töltötte itt büntetését, különösen sokat tett az elítéltek ellátásáért.

A két háború közti időszakban évente kb. 4-5 elítélt halt meg. Ez az adat a kor egészségügyének ismeretében megfelelőnek mondható, hisz nem teszi ki az 1%-ot sem.

*

Intézetünk történetének következő, szomorú emlékű szakasza a magyar nép múltjának talán legszégeyenteljesebb, legtragikusabb időszakára, a Szálasi-féle nyilas hatalomátvételt idejére esik.

Az 1944. október 15-i szerencsétlen kiugrási kísérlet előtt egy nappal a liberális politikai körök nyomására Horthy kormányzó kieszközölte, hogy a Gestapo Bajcsy-Zsilinszky Endrét engedje szabadon.

A letartóztatáskor elszenvedett súlyos haslövés, az elégtelen gyógykezelés nyomait Zsilinszky haláláig magán viselte. De sem betegsége, sem az életét közvetlenül fenyegető veszély nem akadályozta meg abban, hogy „az Antifasiszta Frontot alkotó különböző politikai színezetű szervezetek és személyiségek felkérésére elvállalja a Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának elnöki tisztét.”

November 22-én azonban Mikulich Tibor százados árulása miatt a Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának csaknem teljes vezetői kara a nyilasok kezé-

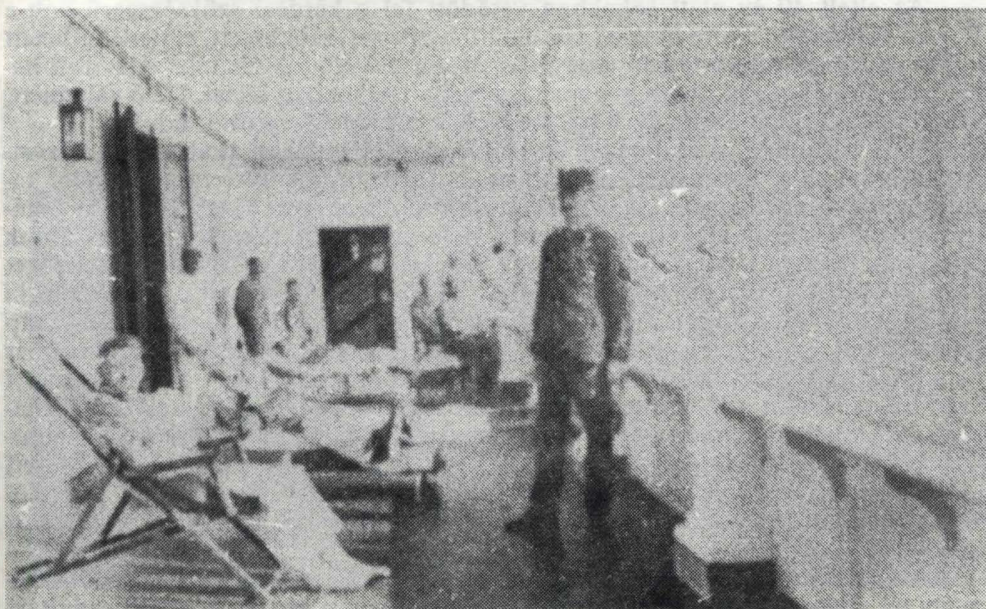
re került. A foglyokat a Margit-körúti katonai fegyházba szállították. A hűtlen-ségi perek előkészítése rövid, de annál brutálisabb rendőri eljárás volt.

Az eljárás idején dr. Weil Emil, a híres kommunista orvos látta el a börtön-orvosi teendőket. Szerény lehetőségeihez mérten igyekezett a foglyok szenvedé-
sein enyhíteni. Néhányszor ez a segítség életet mentett, mint például a szintén
letartóztatásban lévő Boldizsár Iván esetében. Őt sikerült dr. Weil Emilnek az
adminisztratív úton szabadulók listájára csempészni.

A katonai ellenállás vezetőinek statáriális tárgyalása december 6–9-e kö-
zött zajlott le. Ez a bíróság Bajcsy-Zsilinszky ügyét nem tárgyalhatta, mert mint
képviselőnek mentelmi joga volt. A bíróság hat halálos ítéletet hozott, majd ke-
gyelmi bírósággá átalakulva a kötél általi halálbüntetés azonnali foganatosítását
rendelte el Kiss János altábornagyon, Nagy Jenő vezérkari ezredesen és dr. Tar-
tsay Vilmos nyugalmazott vezérkari századoson. Gróf Almásy Pál alezredes, Ré-
vay Kálmán nyugalmazott százados és Makkay Miklós polgári személy esetében
élt kegyelmi jogával és a halálbüntetést 15, illetve 10-10 évi fegyházbüntetésre
váltotta.

A szovjet csapatok gyors előrenyomulása miatt a fegyházat kiürítették, s a
foglyokat december 11-én este autóbuszokon Nyugat felé indították. Budakeszi
határában a Bajcsy-Zsilinszkyt szállító autóbusz előre megszervezett motorhiba
miatt megállt. Itt a katonai őrség egy tagja — egy máig ismeretlen nevű tarpai
honvéd — Zsilinszky értésére adta, hogy szökés esetén csak formális elfogási kí-
sérletet hajtanának végre. „Ha Kiss János és a többiek feláldozták életüket a ha-
záért, akkor nekem sem szabad élnem. Többet használok a halálommal, mint
életben maradásommal” — olvashatjuk gróf Almásy Pál naplójában. December
12-én este fél tizenegy táján érkezett a fogolyszállítmány Sopronkőhidára.

A foglyok között még számos magasrangú katonai-közéleti személyiség volt,
akik aktív antifasiszta tevékenységük vagy passzív németellenes beállítottságuk
miatt gyanússá váltak a német érdekeket gátlástalanul kiszolgáló Szálasi-rezsim

Sopronkőhida, kórház 1888

számára. De rajtuk kívül voltak itt magyar és horvát partizánok, baloldali munkások és kommunisták is. Itt raboskodott például Rajk László, Földi Julianna és Markos György is.

A politikai foglyok befogadásakor az egész intézetet átszervezték. 515 elítéltet átadtak a németeknek, akik Mauthausenbe deportálták őket. Közülük 50 érte meg a háború végét.

A köztörvényeseket és az őket fogva tartó őrszemélyzetet teljesen elzárták a politikai foglyoktól, akiket az I., II. osztályon helyeztek el. Külön foglyok kategóriát jelentett az ún. védőőrizeteselek csoportja, akik vádemelés nélkül fogságra vetett személyekből álltak. Itt a kórházban tartották fogva Kállai Miklós volt miniszterelnököt csakúgy, mint Vörös Tibor őrnagy feleségét másfél éves és négyhónapos gyermekeivel együtt...

E mellett természetesen a kórház hivatott lett volna mindkét elítélts csoport betegeit ellátni. A katonai hatóságok azonban gondoskodtak róla, hogy a politikai foglyoknál minimálisra csökkentsék a túlélés lehetőségét.

A börtön orvosa, dr. Varvasovszky János így emlékezett vissza Bajcsy-Zsilinszky Endrével történt első találkozására, akinek mentelmi jogát a nyilas parlament felfüggesztette. December 21-én jelent meg Bajcsy-Zsilinszky Endre a vizsgálaton. Tekintettel leromlott állapotára, amely részben még a márciusi lövésből, részben pedig egy súlyos megfázásból adódott, felajánlottam, hogy felveszem a kórházba. Tudtam, ameddig betegnek számít, addig semmiféle halálos ítéletet nem hajthatnak rajta végre. Igen barátságosan fogadta ajánlatomat, de ismételtelen kijelentette, hogy nem kíván az ítélet ellen tenni semmit.

A hadbírószági tárgyalásra december 23-án került sor. Az ítélethez nem férhetett kétség: kötélt általi halál. A siralomházban az utolsó éjszakát Bárdossy Jenő evangélikus lelkésszel töltötte el. A kivégzést másnap hajnalban hajtották végre. Három szemtanú — Horváth István, Mikó István és Fejes Béla — így emlékezik vissza: „... semmiféle megrendülés nem látszott rajta. Bátran odaállt a bitófa alá... Nem is volt hóhér. Egy önkéntes katona... fojtogatta. Mi meg zúgolódunk ott, mert mikor az akasztás megtörtént, még vagy húsz percig élt...”

Az eltelt 40 év alatt sokakban vetődött fel a kérdés: szükségszerű volt-e Bajcsy-Zsilinszky Endre halála? Hiszen többször megszökhettek, elmenekülhettek volna. A választ Illyés Gyula adja meg. Szerinte Zsilinszky halála választott halál, nem öngyilkosság. Az öngyilkos nem tartja értéknél az életet. De ő valamiért, valakinek adta oda az életét, hogy megváltsa egy közösség földi üdvét.

Révay Kálmán nyugalmazott huszárőrnagy, Kiss János altábornagy közvetlen harcostársa az antifasiszta ellenállásban, karikatúrákkal telerajzolt naplót hagyott hátra. Innen idézek: „A cellákban férgek, tetvek, rüh. Gyengélkedő vizsgárra viszont csak azok mehetnek, akik már halottak. Addig rágtuk tehát elöljárónk fülét, míg be nem látta: valamennyiünk érdeke, hogy az egyszerűbb kezeléseket házi orvosaink végezzék el, kik celláinkban állandóan kéznél voltak. Így került ki odújából dr. Vályi Nagy Tibor orvos százados, egyetemi magántanár. Egész nap tetvetlenített és rühtelenített. A flekktífusszal is csinált valamit, de ehhez már nem értek. Ő kezelte házipatikánkat is. A politikai foglyok közt volt dr. Harsányi Jenő orvos is, akit a Dominich-féle hadbírószági hűtlenségben elmarasztalt és halálra ítélt. Életben maradását dr. Varvasovszky által elrendelt egészségügyi zárlatnak köszönheti. A kiütéses tifusz miatti vesztésgár megszervezése kétségbeesett időnyerési kísérlet volt a halálos ítéletek végrehajtásának elodázására. E manőverek következtében az intézet evakuálásáig már csak két halálos ítéletet hajtottak végre.

Az élelmezés kritikán aluli volt, a foglyok a végletekig legyengültek. A kemény tél ellenére a cellákat nem fűtötték, még fagyási sérülések is előfordultak, különösen a felsőbb emeleteken.

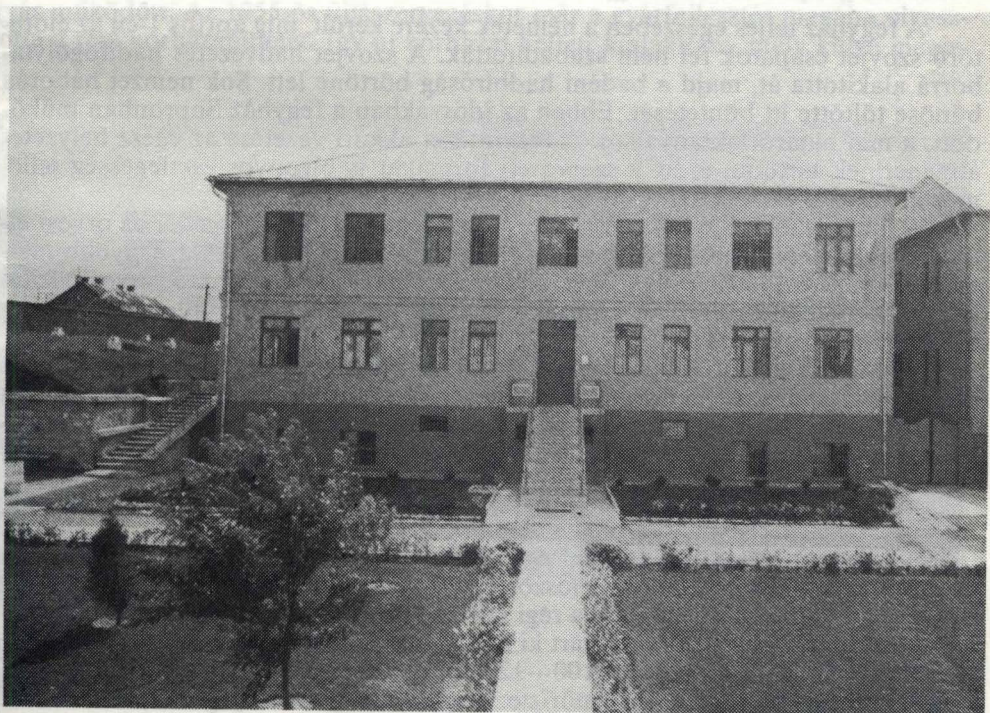
Almásy Pál naplójából tudjuk, hogy az egészségügyi ellátás színvonala katasztrofális volt. „Iszonyú az a könnyelműség, ahogyan itt a betegeket kezelik. A komolyabb betegség itt majdnem egyenlő a halállal.”

Ugyanakkor a köztörvényes elítéltek ellátása mind élelmezési, mind egészségügyi vonatkozásban megfelelő volt. Révay Kálmán feljegyzései szerint — aki írnoki beosztását kihasználva át tudott szökni a köztörvényes osztályokra — a rajzoló, mackósok és egyéb tisztességes fegyenc szakemberek paradicsomi körülmények között éltek a politikai elítéltekhez képest.

1945 első három hónapjában a Dominich-féle hadbíróóság változatlan lendülettel folytatta le rögtönítélő tárgyalásait. A meghozott halálos ítéleteket csak ritkán változtatta kegyelmi jogkörénél fogva életfogytig tartó fegyházbüntetésre. Ha erre mégis sor került, abban nagy szerepe volt dr. Varvasovszky János intézeti főorvosnak, aki elmeszakértői tevékenységet folytatott és igyekezett befolyásolni a bíróságot. Ezenkívül segítette megszervezni az egymástól elzárt vádlottak védekezését, jegyzeteket készített, tanácsokat adott.

Geiszbühl Mátyás lelkesen sokat fáradozott a politikai foglyok életkörülményeinek javításáért, de csak több hónap elteltével kísérte igyekezetét némi siker. Róla írja Révay Kálmán: „Alacsony termetű, törekeny, halkszavú, mosolygós arcú pap. Amikor belép az irodába, kissé zavart. Nem ilyen fegyencekhez van szokva. Ha néha egy pillanatra őr nélkül maradunk, közli a londoni rádió legújabb híreit.”

E kegyetlen időszakban a kórház épületében zsúfoltság, teljes fejtelenség uralkodott. Kívülről és főként messziről kastélynak is nézhetnénk, de belül nem kastély. Itt meghal, aki beteg. A hivatalos gyengélkedőt dr. Varvasovszky, a fegy-

Sopronkőhida, kórház 1985

intézet orvosa vezeti, neki segédkezik távollétében dr. Szabó-Hárs orvos alezre-
des, aki a kaszton kívüliek teljes jogfosztottságát élvezzi, mivel félig fogoly, félig
védőőrizetes.

Ugyancsak Révay Kálmán írja: „A kórház kedvence Berci, a szakaszvezető.
Utálja az egyenruhás német sihedereket, és kétszeresen utálja őket, ha beleszól-
nak az ő kulcsári teendőibe, a látogatás címén szemtelenkedő nyilasokat pedig az
egyszerűség kedvéért kidobja. Bercinek, azaz Mártha Albert szakaszvezető úrnak
köszönöm, hogy az ő birodalmában is feljegyezhettem, amit láttam”.

A nyilas uralom időszaka alatt egy öngyilkosság fordult elő. További 12
esetben a kivégzéshez kirendelt börtönorvos szomorú kötelessége csak a halál be-
álltának megállapítása volt.

Március 28—29-én kiűritették a fegyrintézetet és a foglyokat menetoszlopok-
ban terelték Németország felé. Haláluk 40. évfordulóján méltó kegyelettel őrizze
nevüket az emlékezet.

1944. december 21. Deutsch József

1944. december 24. Pataki István, Facher (Pesti) Barnabás

Kreutz Róbert, Bajcsy-Zsilinszky Endre

1945. január 9. Fisch Emil, Topa János

1945. január 15. Kádár—Klein Elek

1945. január 21. herceg Ode'scalchi Miklós

1945. február 16. Németh László János, Stelczer Lajos

1945. február 26. Dallos György (öngyilkos lett)

1945. március 2. Zsebeházi Lajos (rabkórház, tbc.)

1945. március 13. Dely József

1945. március 15. Ordas Pál (hadikórház, tifusz)

A fegyház teljes egészében a németek kezére került, míg április 1-én az előre-
törő szovjet csapatok fel nem szabadították. A szovjet hadvezetés hadifogolytá-
borrá alakította át, majd a badeni hadbíróóság börtöne lett. Sok nemzet háborús
bűnöse töltötte itt büntetését. Ebben az időszakban a fegyház Sopronban műkö-
dött, a mai határórlaktányában. A fegyrintézet akkori vezetése az egész helyzetet
átmenetinek tartotta, ezért a szervezeti formákat is bizonyos esetlegesség jelle-
mezte.

A laktányában rendelkezésre állt ugyan felszerelt gyengélkedő, az orvosi el-
látás mégis meglehetősen ad hoc jellegű volt, a kelletnél sokkal nagyobb mér-
tékben támaszkodott a polgári betegellátásra. Varvasovszky doktor orvosi vizitei
is rendszertelenné váltak. A korszak egészségügyi ellátásáról érdemleges doku-
mentum nem maradt hátra.

1948. januárjától 1951-ig ismét a magyar állam fennhatósága alá került az
intézet. Ezen időszak egészségügyi ellátásáról hiteles képet alkothatunk Farkas
Lajos nyugalmazott bv. törzsőrmester, volt egészségügyi tiszthelyettes visszaem-
lékezései nyomán.

A fegyrintézet újraindulásával egyidőben meg kellett szervezni az egészség-
ügyi ellátást is. A gyengélkedőt először egy — azóta lebontásra került — barakk-
épületben rendezték be. Később a régi kórházépület visszanyerte eredeti funkció-
ját. Hetente három alkalommal járt ki orvosi vizsgálatot tartani dr. Varvasovszky
János főorvos. Rendelésenként 100—120 elítéltet vizsgált meg, azonkívül, hogy a
kórházi betegek állapotát is ellenőrizte. Nagyon sok fekvőbeteg volt, rendszerint
50—60 fő. Igaz, hogy ekkor már a fegyház létszáma is jóval 1000 fő fölé emelke-
dett.

Az ellátás az élelmiszer, a ruházat, a gyógyszerek terén egyaránt nagyon gyenge színvonalú volt. Magas volt a száma az elaggott, leromlott állapotú elítélteknek, valamint a tébécés fertőzötteknek. Ételmérgezés, vérhasjárvány többször fordult elő. A halálozás — az adatközlő emlékei szerint — jelentősen meghaladta a háború előttit. A kórházban külön konyha működött, hogy legalább a betegknél javítani lehessen az élelmezést. Változatlanul tartozéka volt az erősítő étrendnek a két deciliter bor.

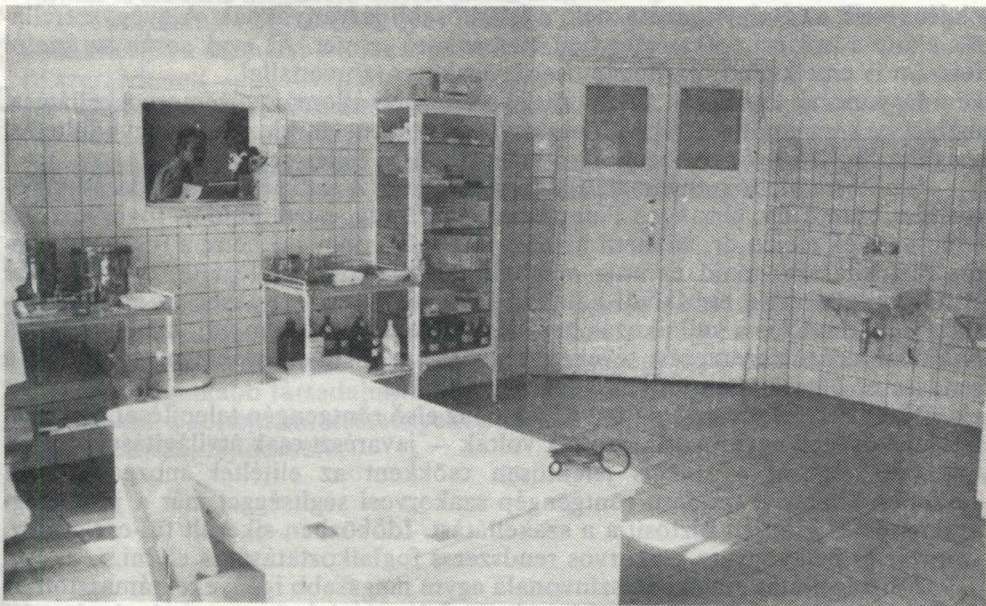
Az idő előrehaladtával némileg normalizálódott a helyzet. Ez megmutatkozott az ellátás javulásában és a kórház felszerelésén is. Sikerült beszerezni néhány sebészeti műszert, sterilizátort, pár laboratóriumi eszközt. Ebben az időszakban jutott az intézet az első, meglehetősen kezdetleges fogászati felszereléshez is. Komoly fejlődést jelentett a szervezett fogászati ellátás, amit alkalmasszerűen látott el egy soproni fogorvos.

A gyógyszerellátás javulásával emelkedett az intézeten belüli betegellátás színvonala. Már a körleteken is rendszeres gyógyszerelés folyt, bár a gyógyszerekkel való visszaélés elkerülése végett itt inkább injekciós kezelést alkalmaztak. Naponta 50—60 injekció beadására is sor került.

Magas volt az idegen testet nyelők és egyéb önkárosítók száma. Ezek ellátása komoly problémát okozott a háromtagú egészségügyi személyzetnek. A műtéti eseteket, illetve a súlyosabb belgyógyászati gyógykezelést igénylő betegeket Soronba vagy Budapestre, a Mosonyi utcai rabkórházba szállították át. Az egészségügyi munkát négy elítélt ápoló, egy írnok és néha egy-egy raborvos segítette.

*

Az intézet 1951-es felszámolását követően a fegyház területén polgári szövőgyár működött. Az 1955-ös újjászervezéskor már a gyárfejlesztés magába olvasztotta a régi kórházépületet. Így új kórházat kellett kialakítani, mely külső megje-

Sopronkőhidai rendelő, ma

lenésében sokáig meg sem közelítette a régi kórházat. A fegyház újraindulásakor kezdődő átalakítási munkálatok 1956 elején fejeződtek be.

Erről az időszakról Kovács Károly nyugalmazott bv. főtörzsőrmester, volt egészségügyi tiszthelyettes és Tiba Károly nyugalmazott bv. törzsőrmester, volt vezető ápoló nyújtott értékes felvilágosítást. 1956 tavaszáig dr. Gangl Miklós látta el mellékállásban az orvosi teendőket, amíg ki nem tört egy komoly vérhasjárvány az intézetben. Leküzdésére a Mosonyi utcai bv. kórházból ide vezényelték dr. Putzer Jenő bv. főhadnagyot, aki egészen 1976-os leszereléséig maga látta el a vezetőorvosi teendőket. Ebben az időszakban 4 egészségügyi tiszthelyettes, 1 elítélt orvos, több elítélt segédápoló vett részt az egészségügyi munkában. A tiszthelyettesek munka mellett szereztek ápolói szakképesítést.

Az ellenforradalmi események vihara elérte az intézetet is. Október 28-án kb. 400 elítélt kitörést kísérelt meg, melyet az őrség fegyverhasználatra meghiúsított. Két elítélt a helyszínen meghalt, kettő súlyosan, kettő könnyebben megsérült. A sebesülteket az intézet főorvosa és Kovács Károly részesítette elsősegélyben, illetve szállította be a Soproni Kórház sebészetre. Az időben nyújtott szakellátásnak köszönhetően mindannyian meggyógyultak. Az egészségügyi személyzet helytállásának értékét emeli, hogy közben az intézet parancsnokhelyettesét és a belső őrséget az elítéltek túszul fogták, és a kórházépület felrobbantásával fenyegetőztek.

A helyzet normalizálódása után dr. Putzer Jenő vezetésével az intézet egészségügye rohamos fejlődésnek indult. Ekkor kezdődött meg annak a konziliáriusi rendszerre a kiépítése, ami most már gyakorlatilag minden szakrendelést hozzáférhetővé tesz a beteg szállítása nélkül. Elsőként bőrgyógyászt és sebészt szerződtettek. Kezdetben még sebészeti (pl. visszer, aranyér st.) műtéteket is végeztek az intézetben! Később az alaptáti feltételek fejlődése miatt ez kezdett túlzott kockázatvállalást jelenteni. Az elhaltakat az új kórházépületben létesített boncteremben dr. Kup Gyula törvényszéki orvosszakértő boncolta.

Az elítéltek létszáma az 1957-es évektől 1500 fő körül állandósult. Az ellátás, az ételmezés fokozatosan javult, a foganatosított közegészségügyi intézkedések elejét vették az ételmérgezéseknek, a jelentősebb járványoknak. A gyógyszerellátás elérte a polgári egészségügyben biztosítható szintet. Az évek során az ápolói létszám is emelkedett, párhuzamosan a szakmai színvonallal.

Ugyancsak ez idő tájt kezdődött el a személyi állomány üzemorvosi ellátása, melyet a közelmúltban sikerült rendszeres szűrést, gondozást, gyógyüdültetést magába foglaló gyógyító-megelőző betegellátássá fejleszteni.

Említésre méltó a fogászati ellátás fejlesztése. A szükséges berendezések biztosítása után a Bv. Országos Parancsnoksága Budapestről küldött fogorvost. Az 1960-as évek elején dr. Németh Mihály járt le havonta 1-1 hétre a fogászati ellátás biztosítására, majd nemrég meghalt felejthetetlen kollégánk, dr. Kikindai Attila vállalta ezt a rendkívül hálátlan feladatot. Természetesen ez a kampányszerű szakrendelés a vállalkozás heroikus volta ellenére sem volt kielégítő. Hála Kikindai doktor szervezési tevékenységének, az 1970-es évekre megoldódott a rendszeres óraszámban működő fogászati ellátás.

Nagy előrelépést jelentett 1965 körül az első röntgengép telepítése. A vizsgálati lehetőségek ugyan korlátozottak voltak — javarészt csak átvilágításokat lehetett vele végezni — mégis jelentősen csökkent az elítéltek mozgatása. Az 1970-ben felszerelt modern röntgengép szakorvosi segítséggel már a járóbetegszakrendelés szintjén biztosítja a szakellátást. Időközben sikerült fül-orr-gégész, szemész és belgyógyász szakorvos rendszeres foglalkoztatását is elérni.

A betegellátás emelkedő színvonala egyre magasabb igényeket támasztott az ápolói karral szemben is. Az 1970-es évek elejére kialakult a ma is érvényben lévő 6 kinevezett és 1 polgári, szakképzett középkáderből álló ápolói létszám. Sor

került a vezetőorvosi beosztáson kívül, kinevezett polgári orvosi állás létesítésére is, amely az 1970-es évek elején pár évig betöltött volt.

Dr. Putzer Jenő leszerelése után a vezetőorvosi állást csak két év múlva, 1978 májusában töltötték be. Közben sorkatonai szolgálatot teljesítő orvosok látták el a feladatot. Ez az időszak megtorpanást jelentett a fejlődésben.

1978 májusa után sokrétű feladat megoldása várt az egészségügyi szolgálatra. A szakrendelések továbbfejlesztésével el kellett érni a magas betegszállítási arány csökkenését. Míg 1972-ben 927 elítéltet nem tudtak helyben gyógykezeltetni, addig 1982-ben már csak 17-et kellett elszállítani.

A rendelkezésre álló diagnosztikus eszköztárat át kellett csoportosítani a büntetésvégrehajtási egészségügy érdekeinek megfelelően. Így a nagyértékű, de nem kellően kihasznált szemészeti műszert kicseréltük EKG-készülékekre, laboratóriumi eszközökre. A műszerezettség fejlesztésének komoly állomása volt a hallásvizsgáló szűrőállomás kialakítása, amely halaszthatatlan volt az intézetben belüli munkáltatás miatt.

A kórházépület fokozatos átalakításával meg kellett oldani a kis sebészeti kezelő, a megfelelő sterilizáló egység biztosítását. Ki kellett alakítani a fertőző betegek számára az ún. elkülönítő helyiséget, a megfigyelő betegszobát, a fürdő- és gyógytorna kezelésre alkalmas helyiséget, valamint az izoláltan elhelyezhető laboratóriumot is. A higiénés feltételek terén nagy előrelépést jelentett, hogy nagy körtermeinkhez külön fürdőszobákat létesítettünk.

Az egészségügyi szolgálat fejlődésében döntő lépés, hogy 1980 óta két állandó orvos van, no meg, hogy az ápolók szakmailag specializálódtak. Jelenleg egy szakképzett ápoló tart „állandó bentlakó”, két orvos pedig „állandó készenléti” ügyeletet. Így a sürgősségi betegellátás késedelmi kockázatát a minimálisra sikerült korlátozni.

1979-től kezdtek a gyógyító-nevelő csoportokat kialakítani, működési feltételeikről gondoskodni. A továbbképzések, a nevelési szolgálattal való szoros együttműködés révén a pszichológus és a pszichiáter bevonásával ezt a szervezeti formát is sikerült megfelelő tartalommal megtölteni.

A közelmúlt nagy eredménye: főállású fogorvos alkalmazása. Tevékenységi köre kiterjed a személyi állományra is. Munkájának hatékonyságát — napi 6 órára szerződötten — szakasszisztens biztosítja.

Elsősorban a közétkeztetéssel és a mosoda működésével kapcsolatosan vannak ránk még megoldandó problémák. Noha ezek háttérben műszaki jellegű hiányosságok állnak, melyek megoldása anyagi okok miatt egyelőre nem képzelhető el, kell találnunk némi kompromisszummal járó megoldást.

A közlemény a teljességre való törekvés igénye nélkül próbál áttekintést adni arról az évszázados fejlődési folyamatról, amely a fegyház egészségügyi ellátását jellemezte. Nyilvánvaló tény, hogy az egészségügy színvonalát az adott gazdasági, de méginkább társadalmi háttér mindenkor meghatározza. Ezért részleteztük azokat a történelmi eseményeket, sorsfordulókat, amelyek hatottak intézetünk múltjára, fejlődésére.

Dr. Sárdy Péter